

DOSYA EDITÖRÜNDEN

Türkiye'de 12 Eylül Asker Darbesi'nin ilk yıllarında sıklığı nedeniyle olağanlaşan grev yasaklı döneme, AKP'nin hükümet oluşunun onuncu yılında yeniden tanıklık ediyoruz. Neredeyse yalnızca ücret taleplerine daraltılmış grev hakkına bile tahammül edilemeyen bir dönemdeyiz. Hükümetin birçok sudan sebep göstererek kamuoyunu yanıltmaya yönelik açıklamalar yaptığı grev yasaklarının temelinde, 2008 yılının son aylarından itibaren dünyanın büyük bankalarının iflas noktasına gelmesiyle görünür hale gelen kapitalizmin yapısal krizi yatıyor. Söz konusu durum ABD, AB, İngiltere ve Japonya merkez bankalarının 2008-2012 yılları arasında toplamı 16-17 trilyon doları bulan nakit yardımı paketleriyle aşılması yönünde müdahale etmelerine karşın, derinleşerek devam ediyor. Önce ABD, sonra Yunanistan, İtalya, Portekiz, İspanya ve Slovenya'nın ardından İngiltere ve Almanya'da da kriz görünürlük kazandı. Buna paralel olarak dünya genelinde olduğu gibi, ülkemizde de karşı sınıfın ve hükümetlerin saldırılarının pervasızlaştığı, açık faşist saldırıya dönüştüğü bir dönemi yaşıyoruz. Saldırıları, kimi coğrafyalarda kendilerine daha da itaatkâr yöneticiler için ülkelerin üzerine bomba yağdırarak, kimi yerde insanları hizaya sokmak için bombalarla öldürerek, kimi coğrafyalarda polisiye yasaklarla, kimi yerlerde ise kazanımların yeni yasalarla geri alınması biçiminde görünür hale geliyor. Bununla birlikte, söz konusu yasakların olağanlaşmaması ve ücretlerle birlikte hak taleplerinin öne çıktığı grevlerin gerçekleştirilebilmesi için sendikalara, siyasal partilere ve demokratik kitle örgütlerine çeşitli görevler düşüyor. Var olan nesnellik söz konusu görevlerin gerçekleştirilebilmesi için olanakları da beraberinde getiriyor. Bunun içindir ki doğru yer ve

*Prof. Dr., Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı AD

**Doç. Dr., Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Etiği AD

Onur HAMZAOĞLU*, Murat CİVANER**

zamanda doğru işler yapabilmek hayati önem kazanıyor.

Bilindiği gibi ülkemizde hukuksal açıdan iki ayrı grup sendika var. Bu uygulamanın temel nedeninin sınıfı bölmek ve ideolojik olarak ayrışma yaratmak olduğu saptamasıyla devam edelim. Birisi toplu sözleşmenin yanı sıra, grev hakkı da bulunan ve emek-gücünü iş yasası kapsamında satmakta olanların örgütlenebildiği işçi sendikaları. Diğeri ise grev hakkı bulunmayan bu nedenle yalnızca adı sendika olan kamu emekçileri sendikaları. Söz konusu sendikaların hükümetlerle ve patronlarla mesafeleri, ilişkileri üzerinden herhangi bir tartışma yürütmeden daha işin başında iki ayrı sendikal yapıya sahip olduğumuzu belirlememiz gerekiyor. Çünkü yasa koyucunun çıkardığı yasalarını tanımadığı, grev hakkının bile yasaklandığı bir dönemdeyiz.

Hem dünyada hem de ülkemizde "devletin küçültülmesi" söylemiyle başlatılan özelleştirmeler ve paralelinde sözleşmeli çalışmaya dayalı istihdam biçimiyle birlikte, bilinen özelliklerdeki kamu çalışanları sayısında da hızlı bir azalma söz konusu. Kamunun özelden hizmet satın alması uygulamalarının da yaygınlaştırılmasıyla birlikte, bu durum yasal açıdan iş yasası kapsamındaki istihdamı hem kamu hem de özel sektörde artırmış durumda. Bu gelişmelere paralel olarak, sözleşmeli çalıştırılanların iş yasası kapsamındaki örgütlenme hakkı ile ilgili başlangıçta özel bir düzenleme yapılmamış, işçi sendikalarında örgütlenmeleri öngörülmüştü. Özellikle hizmet sektöründe sayıları artan yeni işçiler buralarda önceden tanık olunmayan işçi sendikalarını belirgin olmasa da görünür hale getirince hükümet hızla tedbirini aldı. Örneğin sağlık alanında temizlik, güvenlik vb. hizmetlerde taşeron şirketlerde çalışanlar hem işçi

hem de kamu emekçileri sendikalarına üye olabiliyorlar.

AKP Hükümeti tarafından hızla uygulamaya sokulan ikili örgütlenme "hakkı" konunun muhatapları tarafından bugüne kadar, konuyu kamuoyuna mal edebilecek biçimde masaya yatırılmadı. Fiili bir durum olarak devam ediyor. Hangi sendikal örgütlülüğü tercih etmeliyiz sorusuna yanıt arama işinin, dünyada ve Türkiye'de ekonomik ve siyasal gelecek, ilgili-ilişkili her alandaki her türden nesnelliklerle birlikte ele alınarak tartışılması ve genel anlamda bir planlama yapılması gerektiği açık. Bununla birlikte, ne konunun uzmanı akademik çevrelerde ne de sendikal yapılar ve siyasi partilerde bu yasal düzenlemeler, bırakın yukarıda belirttiğimiz çerçeveyi yeni bir düzenleme getiren metinler olarak bile yeterince ele alınmadı. Her ne kadar geç kalınmış olsa da daha da geç kalınmadan önümüze koymamız gereken ivedi işlerimizden birisi olma özelliğini hala koruyor. Hazırladığımız bu dosyanın söz konusu gereksinimi de çağrıştırmasını, anımsatmasını istiyoruz.

Dosyamızda doğrudan yer almamış olmasına karşın, sendikal örgütlenme ve grev tartışmalarımıza kaynaklık eden temel başlıklardan bir tanesi de hekimlerin sınıfsal konumu. TTB, SES ve Dev Sağlık-İş'in birlikte eylemi bugün için alışıldık bir durum olmakla birlikte, sağlık alanındaki mesleki hiyerarşi penceresinden baktığımızda bazı çelişkileri barındırdığı düşünülebilir. En azından son beş-on yıla kadar böyle algılanıyordu. Alan içindeki söz konusu farklılığı sınıfsal konumlar üzerinden açıklamanın mümkün olmadığı bütün çıplaklığıyla öncesinde de şimdi de ortada. Bununla birlikte, emek-gücünü sağlık alanında satanların arasında üretim araçlarının mülkiyeti üzerinden farklılık bulunmazken, emek-gücünün niteliği ve bunun bir sonucu olarak ortaya çıkan ücretlerdeki farklılığı, sınıfsal bir kategori olarak ortaya koymak sık rastlanan çözümlerdi.

Sınıfsal yapıyı mesleki kategorilere indirmek yukarıdakine benzer ve yanlış bir tutum olmakla birlikte, yaşanan günlük pratiklerin örnek gösterilmesiyle güçlendirilerek teorize edildiğini pek çok örnekte gördük. Emek-gücünü sağlık alanında

satınların aldıkları ücretler üzerinden sınıfsal konumlarında bir değişimden bahsetmek mümkün olmamakla birlikte, bahsedebileceğimiz sınıfsal aidiyet ile ilgili durumları kişisel algıyla sınırlandırılabilir. Öyle ki, dünyanın genelinde ve ülkemizde sağlık alanında çalışmakta olanlar arasında 'kendinde sınıf' ve 'kendi için sınıf' algı ve bilinci arasındaki mesafenin diğer sektörlerde göre daha fazla olduğunu ortaya koyan birçok ampirik çalışma var. Bu durum özellikle hekimler arasında daha yaygın ve daha derin.

Bununla birlikte, sağlık alanında hem istihdam biçimi hem özel sektörün kamu eliyle öne çıkartılmasıyla beraber, söz konusu hiyerarşide bir değişimi de görmemiz gerekiyor. Sömürü oranını artırmaya yönelik uygulamalar meslek gruplarının çalışma koşulları ve sosyal haklar başlıklarındaki benzerliklerini, yakınlıklarını olumsuzluklar yönünde artırdı ve eş zamanlı olarak ortak sorunları, ortak çıkarları görünür hale getirdi. Nesnellikteki söz konusu değişim, paralel olarak algı düzeyinde de berraklık sağladı ve başlangıçta pratisyen hekimler arasında yaygın olan ortak eylemlere katılım zaman içinde uzman hekimlere günümüzde de öğretim üyelerine kadar ulaştı. Öncesinde fark edilemeyen durum, günlük yaşamın dayatmalarının öncelikli etkisiyle fark edilir ve kabul edilebilir bir özellik kazandı. Bundan sonrası; sağlık alanında ortaya çıkan bu durumu, sınıfsal değişim olarak değerlendirme gafletine düşmeden, söz konusu meslek gruplarının siyasetle buluşturulmasına, buluşabilmesine muhtaç gözüküyor.

Yukarıdaki saptamalarımızın ışığında ortaya çıkan bir sonuç olarak gördüğümüz, sağlık çalışanlarının Sağlıkta Reform-Sağlıkta Dönüşüm Programı uygulamalarına paralel olarak giderek yoğunlaşan eylemlilikleri içinde de özel bir yeri olan iş bırakma / g(ö)rev eylemlerini Dergimizin bu sayısında ele almak istedik. Kapitalizmin derinleşmekte olan yapısal krizi, emekçilerin sendikal örgütlenme haklarına ilişkin fiili durum, taşeronlaşma ve sağlık emekçilerinin proleterleşme sürecinde yaşadıkları sınıfsal değil ama konumsal değişimler bağlamında grev eyleminin özel yeri itibariyle ele alınması gerekiyor. Bu anlamda dosyamız, genel olarak grev

ve grev hakkı kavramlarını, ayrıca sağlık emekçilerinin bu alandaki deneyimlerini içermek üzere kurgulandı.

Marmara Üniversitesi Çalışma Ekonomisi Bölümü öğretim üyesi Özgür Müftüoğlu, grevin kapitalist üretim süreci içindeki yerinden söz ettiği yazısında; kapitalizmin gelişim aşamaları boyunca grevin tarihsel süreç içinde nasıl etkin ve vazgeçilmez bir mücadele aracı olabildiğini gösteriyor. Yasal olup olmamasının yanı sıra, grevlerin amaçları itibarıyla dayanışma grevi, siyasi grev, genel grev, menfaat grevi ve hak grevi biçiminde sınıflandırılabilirliğini belirten Müftüoğlu, emek-sermaye çelişkisi devam ettiği sürece, koşullar başka çıkış noktası bırakmadığında emekçilerin tüm yasal engellemelere rağmen üretimden gelen güçlerini devreye sokacağını saptamakta. Müftüoğlu'na göre sendikalara düşen görev, grevleri kendiliğinden gelişen eylemler olmaktan çıkartıp siyasal bir eyleme dönüştürerek siyasi iktidar üzerinde baskı oluşturmaktır; bunun başarılabilmesi işçi sınıfının işçi konseyleri, işyeri komiteleri gibi başka yapılanmaları yaşama geçirmesiyle sonuçlanacaktır.

Yazısında grev hakkının Türkiye'de geçmiş ve sağlık çalışanlarının grev hakkını ele alan Ordu Üniversitesi Ünye İİBF Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü öğretim üyesi Sebiha Kablay, sendikal örgütlenmenin tarihini 1909 tarihli Tatil-i Eşgal Kanunu'ndan başlayarak inceliyor, sonrasında yine yaklaşık 100 yıllık bir süreç içinde grev hakkının yasal düzenlemelerde nasıl yer aldığını gösteriyor. Kablay; sağlık çalışanlarının şu anki mesleki ve sendikal örgütlenmesinin çok parçalı bir görünüm sergilediğini, son yıllarda alınan bazı mahkeme kararlarıyla "sendikal faaliyet" nedeniyle işe gelmemenin suç olmaktan çıkarılması üzerine eylemlilik sayısı artsa da özellikle sağlık işkolunda grevlerin diğer işkollarına göre daha az sayıda olduğunu saptamaktadır. Bununla birlikte, kamu görevlilerine yasal olarak toplu sözleşme hakkı tanınmasına rağmen grev hakkı verilmediği koşullarda, gerek bu tür mahkeme kararlarının gerekse de çalışanlar geliştirdiği değişik eylemlerin umut verici olduğu, Anayasanın 90. maddesi gereğince uluslararası sözleşmelere uyum

sağlanması için hem sendikal örgütlenme hem de grev hakkı açısından daha özgürlükçü düzenlemelerin gerçekleştirilmesi gerektiği belirtilmektedir.

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü öğretim üyesi Nilgün Tunçcan Ongan, "Sağlık Hakkı Taleplerinin Sağlık Çalışanlarının İş Mücadelesi Ekseninde Değerlendirilmesi" başlıklı yazısında; sağlık çalışanlarının mücadelesindeki her kazanımın, onların emeğinin metalaşma düzeyini sınırlandırdığı ölçüde sağlık hakkının metalaşmasını da engelleyeceğini ve sağlık hakkı taleplerini geliştireceğini belirtmektedir. Ongan bu saptamasını; çalışma hakkını tahrip ederek, sağlıktaki istihdamı bölen ve güvencesizleştiren esneklik uygulamaları ile sağlık hizmetlerini ticarileştiren ve hak olmaktan çıkartan uygulamaların aynı politikanın farklı mekanizmaları olmasına dayandırmaktadır.

Türk Tabipleri Birliği Merkez Konseyi'nde çeşitli dönemlerde yer alan, meslek örgütümüzün genel sekreterliğini ve önceki dönem başkanlığını yürütmüş olan Eriş Bilaloğlu; 2010-2012 eylemlilik sürecini değerlendirdiği yazısında, yöntem olarak, bütünlüğü oluşturan iki parça olarak ele alınabilecek olan "eylemlerin dinamikleri" ile "hareketliliğin dinamikleri" arasında bulunan farklılıkların birbirinin tamamlayıcısı olduğunu bilerek, birlikte ele alınması gerektiğini öneriyor. Söz konusu öneriyi gerekçelendirmesinin ardından süreci artırıyla, eksileriyle ancak bütün çıplaklığıyla değerlendiriyor.

19-20 Nisan 2011 g(ö)revinde TTB Merkez Konseyi üyesi olarak görev alan Osman Öztürk, "Dokuz Yılda Dokuz G(ö)rev" başlıklı yazısında; Sağlıkta Dönüşüm programının uygulandığı 2003 yılından günümüze dek geçen dokuz yıllık dönem içinde hekim grevlerinin tarihini derliyor. Grev eylemlerinin TTB ve SES'in Dönüşüm politikalarına dair tutumuyla belirlendiğini saptayan Öztürk, grev taleplerinin karakteristik özelliklerinden birinin, sadece sağlık çalışanlarının haklarını korumaya çalışmakla yetinilmemesi, mücadelenin tüm aşamalarında toplumun sağlık hakkının da güçlü bir şekilde savunulması olduğuna dikkat çekiyor. Öztürk,

grev eylemlerinin önemli katkısıyla sağlık hakkı mücadelesinin sadece sağlık çalışanlarında değil, siyasetçiler ve toplumun geniş kesimleri nezdinde de yüksek bir itibar edindiğini, herkesin dikkate almak zorunda hissettiği bir odak oluşturduğunu vurguluyor.

Arzu Çerkezoğlu'nun yazısı "taşeron işçilerinin grev hakkı var mı?" sorusunu yanıtlıyor. Grev hakkını sadece toplu sözleşme yapabilen işçilere, o da ancak belli koşullarda tanındığını ve neredeyse keyfi biçimde kısıtlanabildiğini, taşeron işçilerin ise böyle bir hakkı bulunmadığını belirtiyor. Devrimci Sağlık İşçileri Sendikası olarak temel stratejilerini, "Stratejik amacımızı, "taşeron hizmet alımı" yöntemiyle işçilerin ücret ve çalışma koşullarının "üst işveren ile alt işveren arasındaki bir ticari pazarlık ve ticari sözleşme" olarak belirlenmesini önlemek" olarak belirten Çerkezoğlu, bu mücadelelerinin sonucunda yıllık izin, kıdem tazminatı gibi kazanımlar elde edildiğini ifade ediyor. Ancak hukuki bir zeminden güç almakta zorluklarla karşılaşan bu mücadelede asıl belirleyici olan, üretimden gelen gücün grev silahı olarak ne zaman, nerede, ne ölçüde ve nasıl kullanılacağı. Çerkezoğlu; toplu sözleşme hakkının bulunmadığı bir durumda ne grev hakkı ne de grev yasağı bulunduğu için anayasal bir hak olan toplu sözleşme hakkını kullanabilmenin artık "zulme karşı isyan hakkı" kapsamında mümkün olacağını vurguluyor yazısında.

Yazısına; Sağlıkta Dönüşüm'ün genel bir tanıtımı ve yeni-liberal düzenini içindeki yerinden söz ederek başlayan SES Başkanı Çetin Erdolu, sağlık çalışanlarının süreç içinde Sağlıkta Dönüşüm uygulamalarına karşı yükselttikleri itirazları ve eylemlilikleri de özetliyor. Bu eylemlilikler içinde çalışanlarca düzenlenen iş bırakma eylemlerine değiniliyor ve son olarak Çok Ses Tek Yürek mitingiyle bağlantılı olarak 19-20 Nisan 2011 grevi özel olarak ele alınıyor. Son bölümde "Ne yapmalı?" sorusuna yanıt arayan Erdolu, "mücadelenin toplumsallaşması ve mutlaka siyasetin öznesi haline getirilmesi" gerektiğini belirtmektedir. Sağlık hizmetinden memnuniyetin Bakanlık ve iktidarcı belirtildiği gibi, yüksek düzeyde olmadığını göstermenin mücadelenin önemli bir parçasını oluşturacağına

işaret eden Erdolu, ayrıca süresiz grevin de bir mücadele aracı olarak gündeme alınmasını önermektedir.

Bülent Yılmaz, sağlık çalışanlarının grevlerine birinci basamakta çalışan hekimlerin katılımını değerlendirdiği yazısını, Sağlıkta Dönüşüm uygulamalarının birinci basamağa etkileri çerçevesinde ele alıyor. Sağlık ocağından aile hekimliği sistemine geçiş içinde, 5 Kasım 2003 eylemine önemli oranda katılan pratisyen hekimlerin sonraki dönemde aile hekimliği ile birlikte eylemliliklere katılımlarının düştüğü saptamasını yapıyor. Bu olgunun ortaya çıkışında aile hekimlerinin sözleşmeli çalıştırılması, aile hekimliği yapanların gelirlerinin yüksek olması, önemli bir kısmının aile sağlığı birimlerinin sahibi / patronu olmaları gibi çok çeşitli etmenlerin rol oynadığını belirten Yılmaz, bunların yanı sıra, TTB'nin süreci iyi idare edememesinin de rolü olduğunu düşünüyor. TTB yöneticilerinin aile hekimliğine geçiş sürecinde adeta sessiz kalmaları, yıllardır sağlık ocağı savunusu yapan TTB Merkez Konseyi üyelerinin, Pratisyen Hekim Kolu yöneticilerinin önemli bir kısmının aile hekimliğini seçmeleri, hatta bunlardan bir kısmının daha da ileri gidip aile hekimliği eğitmeni, bir başka anlamda örgütleyicisi olmasının pratisyen hekimler üzerinde önemli etkileri olduğunu ekliyor. Buna karşılık, kendilerini aile hekimliği sisteminin mağduru olarak görmeleri, çok daha düşük gelire sahip olmaları ve iş güvencelerinin olması gibi çeşitli nedenlerle TSM hekimlerinin grevlere daha fazla katıldığını söyleyen Yılmaz'a göre, sağlık politikalarının olumsuz etkileri giderek aile hekimlerince de hissedileceğinden TTB'nin ve sendikaların birinci basamağa yönelik politikalarını gözden geçirmeleri ve bu alana yönelik ilgilerini arttırmaları gerekmektedir.

Dr. Güray Kılıç; g(ö)rev eylemlerini, eğitim ve araştırma hastanelerindeki uzman hekimlerin katılımları ve tepkileri açısından değerlendiriyor. Dönüşüm uygulamalarının adım adım yürürlüğe konulduğu son on yıl içinde uzman hekimlerin iş bırakma eylemlerine giderek daha fazla katıldığını gözlemleyen Kılıç, son greve hekimlerin büyük çoğunluğunun katıldığını, katılmayanların ise kendilerini "mahcup" hissettiğini belirtiyor. Kılıç,

bununla birlikte, Tam Gün ve 663 sayılı KHK sonrası eğitim-araştırma hastanelerinde çalışan uzman hekim profilinin değiştiğini, Türk Tabipleri Birliği'nin ve Tabip Odalarının bu yeni durumu yeterince değerlendirmesi ve önümüzdeki dönemin mücadele programını belirlerken bu değişimin dikkate alınması gerektiğini vurguluyor.

Öğretim üyelerinin üniversite hastanelerindeki grevlere karşı tutumlarını ele alan İzge Ünal ve Cem Terzi, grevlere katılımı oransal olarak en zayıf kalanın öğretim üyeleri olduğunu, bu tavırdaki en önemli unsurun öğretim üyesinin ürettiğine, üretim sürecine, kendi varlığına ve kendi sınıfına yabancılaşması olduğunu belirtiyorlar. Yazıda, öğretim üyelerinin; diğer sağlık çalışanlarıyla birlikte greve gitmelerini olumlu karşılamak gerektiği vurgulanmakta, bununla birlikte, maddi gelir kaybına uğrama kaygısı, katılımın "güvenli" olup olmaması, grev günü hasta randevusu ya da ameliyat olup olmamasının greve katılımı önemli derecede etkilediği, muayenehanesi olan hekimlerin grevi bu alana pek taşımadıkları vurgulanmaktadır.

19-20 Nisan grevini tıp öğrencisi gözüyle de deneyimleyen Pınar İçel, "Sağlıkta dönüşüme / özelleştirmeye karşı mücadele" başlıklı yazısında grevlere ilişkin olarak "sağlıkçılar iş bırakmaz", "bu işler tek günlük grevle olmaz", "bak işte, yine medyada yer bulamadık", "hiçbir şey değişmedi" gibi söylemleri ele alıyor. Ayrıca kitesellik nasıl sağlanabilir, sokak nasıl örgütlenebilir, nasıl yeni yöntemler üretebiliriz sorularına dair düşüncelerine yer veren İçel, sağlık hakkını savunurken eğitimin, ulaşımın, barınmanın da ücretsiz olması gerektiğini, sağlık hakkından yararlanmak için nüfus cüzdanı yeterli olmalı derken anadilde hizmet alma talebini, performans sistemine itiraz ederken işçilerin ürettiklerinin tam karşılığını almalarını istediğimizi unutmadan hareket etmek gerektiğini vurguluyor.

Dosyamızın, yazımızın başında da sizlerle paylaştığımız başlıklardaki soru ve sorunları tartışması ve ortak geleceğimizle ilgili planlamalarımıza katkı sunmasını diliyoruz. Eksikliklerimizin sizler tarafından tamamlanacağına olan beklentimizi de paylaşmak isteriz.